

Fotoğraf: Ulaş TOSUN

Her gün öğle saatlerinde Kadir Has Üniversitesi'nin öğrencileri, çalışanları mahalleye hayat katarak Cibali ve Küçük Mustafa Paşa Sokakları'na dağılıyorlar. Esnaf lokantaları, fırın, pastane, market, bakkal... İşte bu; tütün işçilerinin hayat hikayelerinin tanığı, kimi zaman dizi film çekimleri nedeniyle kapatılan o sinematik, pitoresk sokaklardan birinde, bir zamanlar, Türk edebiyatının en önemli romancılarından Orhan Kemal yaşamıştı, 1954-1966 yılları arasında.

CİBALİ SOKAK NUMARA 20: “BU EVDE ORHAN KEMAL YAŞAMIŞTIR.”

Uzman N. Buket CENGİZ

Khas yazı merkezi

Cibali semtinde bugün Orhan Kemal Sokak olan sokağın adı, yazarın orada yaşadığı yıllarda Cibali Fırın Sokak idi ve yazar ailesiyle birlikte 20 numaralı, iki katlı betonarme evde oturuyordu.

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan yazar 1914’de Adana’nın Ceyhan ilçesinde doğmuştu ve bakanlık ve milletvekilliği yapmış bir hukukçu olan babası Abdülkadir Kemali Bey’in siyasi nedenlerle Suriye’ye kaçması sonucunda eğitimini tamamlayamamıştı. Suriye’den tek başına Türkiye’ye döndükten sonra Adana’da çirçir fabrikasında işçilik yapmış, 1937’de evlenmiş ve 1950’de karısı ve üç çocuğuyla birlikte İstanbul’a taşınmıştı. Kemal, 1953-54 kışında ‘72. Koğuş’u yazmakta iken, o sıralar Fener’de yaşayan aile 1954’de Unkapamı-Cibali’deki eve taşındı.

Yazar, 1970’de öldükten yıllar sonra Şehri İstanbul Derneği’nin çabasıyla Cibali Sokak No: 20 adresli evin ön duvarına, bu evde Orhan Kemal’in yaşamış olduğunu belirten bir levha asıldı. Ne var ki, bir süre sonra ev boyanırken bu levhanın üstü de boyandı. Uzun bir süre böyle kaldıktan sonra, yazarın oğlunun Fatih Belediye Başkanı’na bir sohbet sırasında durumu açıklaması üzerine evin duvarına yeni ve eskisinden daha belirgin bir levha asıldı.

Orhan Kemal’in oğlu Işık Öğütçü, konuşmamızda, evin mülkiyetinin Tever ailesinde olduğunu, bir süre önce bir zamanlar ev sahipleri olan Yahya Tever’e evin kendilerine satılması düşüncesini açtığını, ama bu konuda herhangi bir gelişme olmadığını söylüyor.

ESKİ EVİMİZ ORHAN KEMAL MÜZESİ OLSA

Öğütçü, elbette ki, bu evin bir Orhan Kemal müzesine dönüştürülmesini arzu ediyor. Halen, Cihangir’de, tam Cihangir kahvesinin karşısında yer alan ve aileye ait olan binada bir Orhan Kemal Müzesi var ve müzenin alt katında da yazar için çok önemli olan İkbâl Kahvesi’nin adını taşıyan bir kahve bulunuyor.

Bu müzenin Cibali’deki evde olmasının çok daha iyi olacağı aşikâr. Öğütçü, aslında bunun bir başlangıç olacağını, ardından evin karşısında yer alan ve şu anda inşaat malzemeleri satan bir dükkânın yer aldığı binanın da satın alınıp; orada da Orhan Kemal’in kitaplarının, hatıra eşyalarının satıldığı bir müze mağazasının ve İkbâl Kahvesi’nin adını taşıyan bir kahvenin açılmasının çok güzel olacağını düşünüyor. Sokakta, böyle bir projeyle Orhan Kemal mirasının öne çıkarılmasının, hem edebiyat tarihimiz hem de bölgenin kültürel dokusu açısından çok önemli katkıları olacak.

ANILARINDAKİ SESLER, YÜZLER, SOKAKLAR

Hayatının ilk dokuz yılını bu evde geçirmiş olan Öğütçü’ye anılarından Cibali Fırın Sokak’ı ve mahalleyi sorduğumuzda, Güneş Sineması’ndan başlıyor anlatmaya. Bugün, Kadir Has Üniversitesi öğrencilerinin de zaman zaman kullandıkları şimdiki Güneş Otoparkı, o yıllarda bir açık hava sineması imiş.

Kimi zaman yağmur altında, battaniyeye sarınarak film izledikleri bu sinemanın açıldığı mayıs aylarını, hep heyecanla beklediğini söylüyor. Sokağı birlikte gezerken bize evin karşısındaki o inşaat malzemeleri dükkânının olduğu yerde, o zamanlar merdiven

basamakları üreten bir taşçı olduğundan ve kendisinin de çocukken bazen, günde 1 Lira yevmiye karşılığında o taşları temizlediğinden bahsediyor.

Evin terasından uzanıp dut yedikleri arka taraftaki dutluğu, mezarlığı; yokuş dedikleri toprak yığını üzerinde topaç, kovalamaca, misket oynadıkları günleri anlatıyor. Artık ne dutluk, ne de yokuştan eser kalmış. “Pazar kurulurdu, bizim evin önünde, çok berrak hatırlıyorum; pazartesi pazarı. Annem, fiyatların biraz daha düşük olduğu akşam üstü saatlerinde giderdi pazara. O zamanlar hep kapıların önüne çıkılıp oturulurdu, sohbet edilirdi, çünkü başka eğlence yoktu” diye ekliyor Öğütçü, hatıraları içinde gezinirken.

Sokakta yürümeye devam ediyoruz ve Öğütçü bize şimdi restore edilmiş olan Manizadeler’in evini, simit aldıkları fırını, çocukken köftelerini çok sevdiği Köfteci Mustafa Amca’nın lokantasını, Çınarlı Kahve’yi ve sokağın bittiği noktanın tam karşısında yer alan ve kısa süre önce ölmüş olan Hüseyin Amca’nın bakkalını gösteriyor.

ROMANLARA İLHAM OLMUŞ MAHALLE

Öğütçü; Orhan Kemal’in ‘Suçlu’, ‘Sokakların Çocuğu’, ‘Evlerden Biri’, ‘Müfettişler Müfettişi’ romanlarının ‘Elli Kuruş’ öyküsünün geçtiği mekânların hep bu mahalleler olduğunu söylüyor. Fabrikanın, mesai saatinde, öğle paydosunda, bir de akşam öten borusunun sesini çok net hatırladığını belirtiyor.

“İşçilerin geçip gitmesini çok berrak hatırlıyorum. Çarşamba’dan, Fatih’den, Unkapamı’ndan, Fener’den gelen insanlar orada çalışırlardı” diye anlatıyor Öğütçü. Bilindiği gibi fabrikada üretim 1995’e kadar sürüyor. Öğütçü, birlikte eski tütün fabrikası binasına bakarak yürümeye devam ederken, çok önemli bir noktayı vurguluyor:

“Fabrikanın böyle bir binaya dönüştürülmesi çok büyük bir kazanım. O öğrenciler o yapıya nasıl bir hizmet verildiğini, nasıl korunduğunu görünce, tarihi değeri olan başka binaların kıymetini de daha iyi bilecekler.”

Yazar Orhan Kemal’in oğlu Işık Öğütçü, eskiden oturdukları Cibali Sokak 20 numarada oturdukları evin babasının adına müzeye dönüştürülmesini arzu ediyor. Halen, Cihangir’de aileye ait binada bir Orhan Kemal Müzesi var ama Öğütçü, bu müzenin Cibali’deki evde olmasının çok daha iyi olacağını düşünüyor.

KİTAPTA Kİ TÛTÛN FABRİKASI ŞİMDİ ÜNİVERSİTE

Orhan Kemal'in bu sokakların verdiği ilhamla, bu sokaklarda gözlemlediği hayatlardan yola çıkarak yazdığı ve 1960'ların Unkapanı'nı, Cibalisi'ni anlattığı romanlardan biri olan 'Evlerden Biri' şu cümleyle açılır: "Yakındaki tütün fabrikasının sabah saat yedi borusu kalın kalın öterken uyandı."

Roman boyunca, fabrika borusunun sesi anlatıdaki farklı ilmekleri birbirine bağlar, tıpkı Virginia Woolf'un 'Mrs. Dalloway' romanında, Big Ben'in her saat başında çalan çanlarının romandaki farklı karakterleri ve iç dünyalarını buluşturan bir ortak zemin olarak belirmesi gibi. Fabrikanın borusu, Cibali semtinde geçen bu romanın, mekânın ruhu açısından büyük önem taşıyan bir anlatı ögesi olarak belirir roman boyunca.

Zor hayatlardır bu sokaklarda yaşanan; Orhan Kemal'in kendi yaşadığı hayat gibi. Kemal, İstanbul'da yaşarken geçimini yazarlıkla kazanmaya başlar ama bu, hem kendisi hem ailesi tarafından ekonomik zorluklarla dolu, çileli bir hayat olarak yaşanır. 'Arka Sokak' (1956) adlı hikâye kitabı nedeniyle karşısına çıktığı hâkim, yazdıklarında neden hep yoksulları anlattığını sorunca, bildiği hayatın yoksulların hayatı olduğunu söyleyecektir yazar.

Pehlivan Ali'nin kahvesi romandaki erkek karakterlerin dış dünyayla bütünleştikleri mekândır. Önlerinden fabrikanın işçileri, başka semtlerde kasiyer ya da konfeksiyon işçiliği yapan mahallenin kızları geçer. Kemal, bu kahvehanede mahalle erkeklerinin konuşmaları aracılığıyla erkek dünyasını ne kadar iyi yansıtıyorsa; mesaiye giderken sokağın bitiminde, ceplerinden çıkardıkları aynalarda dudaklarını boyayan emekçi kızların dünyalarını da o denli başarıyla tasvir eder.

O, BİR DİYALOG USTASI ROMANCI İDİ

Bir diyalog ustası olan Orhan Kemal'in romanında karakterlerin arasında beliren çok dillilik, Rus edebiyat kuramcısı Mikhail Bakhtin'in, edebiyat eserinde diyaloji ve çok seslilik kuramlarında bir ideal olarak belirttiği düzeydedir. Karakterler Orhan Kemal'in ağzından değil, kendi ağızlarından konuşurlar roman boyunca. Argonun, sokak dilinin, kadın dilinin, erkek dilinin böylesine kendi renkleriyle belirmediği az sayıda roman vardır.

"Tütün fabrikasının yaz kış çamurlu sokağından Unkapanı durağına giderken, yol üstündeki Nalınca Mimi Dede'nin türbesi karşısında durakladı. Filiz yeşili, çok zarif yağmurluklu, güzel mi güzel bir genç kız türbe penceresi önünde dua ediyordu."

Romandaki karakterler sokakların içinden geçip gitmektedir, ev içlerinde yaşanan hayatlar bu sokaklarda birbirleriyle kesişir. Sokaklar önemli bir unsurdur romanda, Alman düşünür Walter Benjamin'in, işçi şehirlerinde hayatların henüz tam olarak evlerin içine girmemiş ve özel alanın tam olarak ortaya çıkmamış olduğu, özel alan ve kamusal alan arasındaki ayrımın ancak tamamıyla burjuva şehirlerde net bir biçimde belirmediği yönündeki yorumlarının net bir yansımaları buluruz bu romanda.

HAYAT SOKAKTA DA YAŞANIRDI

Kahvehanedeki, sokaktaki ve evlerin içindeki hayatların arasındaki sınırlar muğlaktır, roman boyunca. Evlerin bitişik nizam olarak birbirlerine eklenmiş olması, karakterlerin evlerin camlarından birbirlerini seyretmelerini mümkün kıldığı gibi; konutların iki kattan daha yüksek olmaması ev içindeki şahısların sokağa yukarıdan, ayrı bir konumdan değil çok yakın bir noktadan bakarak, kendilerini sokağın çok yakınında hatta içinde hissetmelerini sağlar.

Bu sokaklarda, bir işçi mahallesinin içindeki hayatlar pek çok farklı boyutuyla resmedilmektedir. Unkapanı'ndan minibüse binerek İstanbul'un diğer semtlerine gidildikten sonra dönüp gelinen mahalledeki dünya, kimi zaman çok zalimdir. Tutunma çabası, sefalet korkusu aile ilişkilerinin altını oyar, herkes kendisini düşünmektedir.

Romandaki karakterleri bu acımasız halleriyle yaratan Orhan Kemal'in işçi sınıfının hayatını anlatmaktaki yaklaşımı, bazı toplumcu yazarların zaafi olabilen bir aşırı merhamet duygusunun çok uzağındadır. O karakterleri bu koşullarda yaşatan sistemi eleştirirken, bireylerin yanlışlarını da incelikli bir gerçekçilik içinden sunar.

Yaşadığımız şehirlerin, yaşadığımız sokakların geçmişini tanımanın en güzel yollarından biri edebiyat. Tarih okumak bir zevk, tarihin bir kurgu dünyası içinde anlatıldığı edebiyatın içinden tarihin izlerini sürmek ise çok başka bir zevk. Çalıştığımız, ürettiğimiz bu mekânda, her gün geçtiğimiz bu sokaklardaki tarihin edebiyattaki gölgeleriyle buluşmak isteyenler için Orhan Kemal okumak özel bir deneyim olacak şüphesiz.

ORHAN KEMAL'İN 1960'LARIN UNKAPANI'NI, CİBALİSİ'NI ANLATTIĞI ROMANLARDAN BİRİ OLAN 'EVLERDEN BİRİ' ŞU CÜMLEYLE AÇILIR: "YAKINDAKİ TÛTÛN FABRİKASININ SABAH SAAT YEDİ BORUSU KALIN KALIN ÖTERKEN UYANDI." KEMAL BUGÜN YAŞASA VE HALEN YAZMAYA DEVAM ETSE İDİ, TÛTÛN FABRİKASININ YERİNE KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ'NI TASVİR EDİYOR OLACAKTI.